

Jana POLÁKOVÁ: *Tato knížka byla nejmilejší zábavou... Špalíčky kramářských tisků z etnografické podsbírky Moravského zemského muzea. I. díl*

Brno: Moravské zemské muzeum, 2023, 530 s.

Kniha Jany Polákové představuje důležitý počín v rámci zpřístupňování kramářských tisků odborné i laické veřejnosti. Sbíрка kramářských tisků Moravského zemského muzea totiž patří spíše k větším sbírkám těchto tisků u nás a její zpřístupnění ve formě katalogu významně zvýší možnosti v této sbírce vyhledávat konkrétní exempláře.

Přesto, že existují větší sbírky kramářských tisků, představuje pro poznání kramářských písní sbírka Moravského zemského muzea důležitý soubor. Jeden z důvodů, proč tomu tak je, tvoří skutečnost, že součástí této sbírky je poměrně velké množství kramářských tisků, které jsou zachovány v tzv. špalíčích. A právě na ně se zaměřila ve svém katalogu Jana Poláková. I v minulosti už jsme se mohli setkat s katalogy, které se špalíčům ve sbírkách muzeí více věnovaly (Markéta Skořepová: *Kramářské písně ze sbírky Muzea Vysočiny Pelhřimov*; Martina Dragonová a Monika Szturcová: *Kramářské tisky ze sbírky Památníku Petra Bezruče*

Slezského zemského muzea v Opavě), předkládaný katalog ale ve srovnání s těmi předchozími zachycuje podstatně větší soubor těchto konvolutů.

Vzhledem k rozsahu sbírky a poměrně rozsáhlému popisu jednotlivých exemplářů se autorka rozhodla zaměřit pozornost zatím pouze na kramářské tisky ze špalíčků, přičemž katalog zachycuje první polovinu těchto tisků, druhá polovina by měla být publikována v roce 2026. Stranou tedy zůstávají tisky zachované ve sbírce Moravského zemského muzea jednotlivě.

Ještě před samotným katalogem se v knize nachází několik kapitol, které soubor kramářských tisků Moravského zemského muzea zasazují do širšího kontextu. Hned na začátku autorka objasňuje, co to kramářské tisky vlastně byly (kapitola *Použitá terminologie*). V následujících třech kapitolách jsou potom nastíněny kramářské písně, tisky a špalíčky jako společenskovední pramen (s. 10–14), objekt sběratelského zájmu (s. 15–18) a objekt muzejní činnosti (s. 18–22). V těchto kapitolách Jana Poláková využívá velké množství domácí literatury, a to jak publikované v posledních letech, tak literatury starší a stranou nezůstává ani současná zahraniční produkce. Úctyhodný rozsah použité literatury dokládá také její seznam v závěru knihy (s. 489–496).

Špalíčky kramářských tisků tvoří specifický dokument lidové kultury, neboť jsou dokladem vztahu lidových vrstev k literatuře zejména pro druhou polovinu 18. a v podstatě celé

19. století. Svým výběrem, uspořádáním, vazbou a případně i rukopisnými poznámkami představují unikátní soubory, které obsahují více informací než jen samotný otištěný text. Jejich prostřednictvím můžeme totiž zkoumat sociální působení kramářských tisků. Právě z tohoto důvodu lze hodnotit velmi pozitivně katalog všech 67 špalíčků ze sbírky Moravského zemského muzea (s. 36–65). Jednotlivé záznamy špalíčků jsou poměrně komplexní, obsahují inventární číslo, popis vazby, informace o rukopisných poznámkách, tematické zaměření písní, rozměry špalíčku, místa tisku a dataci kramářských tisků, a pokud to bylo možné zjistit, tak i informaci o způsobu, jakým se špalíček stal součástí muzejní sbírky. Záznam obsahuje také fotografii špalíčku, na které lze vidět jeho vazbu. Ta je důležitá pro zjištění toho, zda špalíček je ve vazbě původní, tj. té, kterou vytvořili původní uživatelé špalíčků, nebo se jedná o novodobou převazbu, jež významně problematizuje následnou interpretaci špalíčků. Cenné jsou tyto fotografie také z toho důvodu, že v posledních letech bohužel dochází v některých muzeích k nevratným restaurátorským zásahům, při nichž jsou špalíčky kompletně rozvázány a jejich unikátní způsob vazby tím bývá zcela zničen.

Autorka se v katalogu věnuje také historii jednotlivých špalíčků, které se nachází v uvedené sbírce (s. 24–35). V této části se Jana Poláková věnuje historii vlastnictví jednotlivých špalíčků a pozornost soustřeďuje především

na ty, o nichž bylo možné prostřednictvím přírůstkových knih, rukopisných poznámek, případně obojího, zjistit více informací. U nich potom špalíčky v některých případech doplňuje dokonce o záznamy z matrik a nastiňuje tak utváření špalíčků v kontextu života jejich tvůrců. Pozitivně lze hodnotit také pečlivé prostudování přírůstkových knih a doplnění údajů z nich k záznamům jednotlivých špalíčků, protože díky tomu může získat čtenář komplexní obrázek o zkoumaném exempláři. Z katalogu se tak dozví, jak špalíček vypadá, kolik tisků je jeho součástí, které tisky to jsou a jak se špalíček do muzejní sbírky dostal.

Hlavní část knihy tvoří záznamy jednotlivých kramářských tisků. Tisky jsou řazeny abecedně podle incipitů (začátek písně), prozatím od začátku abecedy do písmene O. Tento způsob řazení byl použit již v minulosti a osvědčil se (použila ho opakovaně např. Markéta Holubová), neboť kramářské tisky často obsahují schematický název, podle kterého se v nich těžko vyhledává, řada stejných písní navíc nese jiný název samotného tisku. Protože systém řazení podle incipitů ztěžuje vyhledávání na základě jiných kritérií, nachází se na konci katalogu také několik rejstříků (názvů, nápěvů, ikonografie, autorů, inventárních čísel a taky původců, které obsahují místa vydání, tiskaře, tiskařské dílny, nakladatele, vydavatele a knihkupce), jež toto vyhledávání umožňují. Kromě nich obsahuje katalog i jmenný, místní a věcný rejstřík, které se vztahují k úvodním textům knihy.

Při vytváření katalogu kramářských tisků je nutné najít rovnováhu mezi velikostí sbírky a způsobem, resp. rozsahem prezentace jednotlivých tisků. Jana Poláková se rozhodla pojmout jednotlivé záznamy poměrně podrobně, přičemž systém řazení vychází z knihovnického systému (s. 68). Po incipitu následuje v jednotlivých záznamech nápis, název a impresum; všechny údaje jsou uvedeny v transkribované i transliterované podobě. Poté je součástí záznamu počet stran a velikost tisku, který následuje popis výzdoby v celém tisku. Nejrozsáhlejší část záznamu představuje krátká anotace písne, jež umožňuje čtenáři získat představu o jeho obsahu, což je vzhledem k často schematickému názvu velmi praktické. Závěr záznamu tvoří inventární číslo ve fondu Moravského zemského muzea a dohledané signatury/inventární čísla identických tisků v online přístupných databázích kramářských tisků, tj. sbírkách Moravské zemské knihovny, Knihovny Národního muzea a Etnologického ústavu AV ČR. Každý tisk je otištěný s titulní stranou (pokud se zachovala), což v kombinaci s popisem výzdoby na dalších stranách umožňuje zkoumat také výtvarnou rovinu kramářských tisků a nabízí možnost studia kramářské produkce z hlediska dějin knižní kultury. Jak zároveň ukazují výzkumy prováděné v posledních letech, ilustrace představuje důležitý nástroj pro identifikaci místa tisku, ať už u tisků, které impresum neuvádí, nebo obsahují impresum fingované. Struktura

záznamu a množství rejstříků v závěru publikace tak umožňuje užití katalogu lidem zkoumajícím kramářské tisky z různých perspektiv, ať už se jedná o etnology, literární vědce, etnomuzikology, knihovnědce, historiky a další.

Slabším článkem katalogu jsou však údaje o jednotlivých tiskařích. Kramářské tisky mnohdy neobsahují žádné informace o místě a době tisku, časté je také uvedení pouze místa tisku a tiskaře s absencí datace. To značně ztěžuje přesnější dataci konkrétních tisků. Podle působnosti tiskařů bývají kramářské tisky potom většinou datovány. V katalogu se nachází v této souvislosti některé nepřesnosti, jako např. datace působnosti olomouckého tiskaře Antonína Halousky (s. 24), který působil v letech 1850–1864, nikoli 1850–1857, což dokládají i některé datované tisky v samotném katalogu (např. č. 191, 381, 518) nebo zkomolení jeho jména (Halousek namísto Halouska).

Obecně lze však knihu považovat za velmi dobře zpracovaný katalog, který přináší veřejnosti přehled o zhruba čtvrtině sbírky kramářských tisků Moravského zemského muzea. Rozsahem záznamů, přehledností, řadou rejstříků a velkým množstvím snímků špalíček i titulních stran jednotlivých kramářských tisků umožňuje studium tohoto materiálu celé řadě různě profilovaných odborných pracovníků i laických zájemců.

Martin Drozda

Moravská zemská knihovna v Brně